

Ірина Романюк

**СЛОБОЖАНСЬКА НАРОДНОПІСЕННА ТРАДИЦІЯ:
ДОСВІД РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ**
(на прикладі творчої діяльності фольклорного гурту «Стежка»)

Романюк Ірина Анатоліївна – кандидат мистецтвознавства (2010), завідувач навчальної лабораторії фольклору Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського, керівник студентського фольклорного гурту «Стежка» (лауреат Всеукраїнського фестивалю молодіжної музики «Червона Рута – 2013»).

Представниця першого року випускників-магістрів кафедри інтерпретології та аналізу музики ХНУМ імені І. П. Котляревського (2005). Тема кандидатської дисертації – «"Картина світу" в системі категорій аналізу музики (на прикладах української музичної культури)» (клас професора, доктора мистецтвознавства Шаповалової Л. В.).

Коло наукових зацікавлень – дослідження духовних цінностей музичної культури України (традиційна та академічна сфери).

Фольклор – він і мова, і мислення, і знання, і мистецтво водночас.

Софія Грица

Початок ХХІ століття характеризується складною кризовою ситуацією в культурі, коли на зміну одній системі цінностей приходить ряд інших. З одного боку, вони будуються на запереченні культурно-естетичного досвіду попередніх поколінь, що призводить до руйнування усталених засад. Наш час пов'язаний із тенденцією набирання обертів глобалізаційних процесів у світі та нівелювання неповторності окремої національної культури з її унікальними віковичними традиціями¹.

¹ «Процеси глобалізації у сучасному світі стосуються не лише науково-технічного прогресу, вони усе більше втручаються у культуру, у глибокий рівень духовного буття людей», – зазначає культуролог О. Павлова [2, с. 398]. Як наслідок, – «“запас” пам'яток культури, “запас” культурної середовища крайнє обмежені в мирі, і він истощается со все прогрессирующей скоростью», констатує академік Д. Лихачов [5].

З іншого боку, поруч із такого штибу кризовими явищами, що в результаті призводять до формування погляду на суспільство як безликої спільноти людей, актуалізується тенденція збереження та утвердження самобутності національного «антропокосмосу» (І. Ляшенко), необхідності *екології культури* (Д. Лихачов).

Йдеться про важливість урахування глибинних засад культури, специфіки національного мислення та досвіду національної самосвідомості культури, втілених у музиці та виконавстві, що становить царину дослідження музичної україністики і зумовлює *актуальність теми* статті.

Мета дослідження полягає в спробі охарактеризувати досвід репрезентації народнопісенної традиції Слобожанщини в сучасному не-традиційному часопросторі (на прикладі творчої діяльності студентського фольклорного гурту «Стежка»).

Об'єктом статті постає українська національна музична культура, а **предметом** – народнопісенна традиція Слобожанщини як її феномен.

О. Потебня вважав народи цілісними «духовними одиницями» з своєрідними духовними особливостями та особливим складом мислення [цит. за: 3, с. 100]. Національний фольклор є складовою культури, що містить її генокод. «Кодування у фольклорі подібне до передачі ДНК у генетиці і є запорукою відтворення етносу, його історичної пам'яті та збереження його культурної цінності» [1, с. 22], що виявляє «...дивовижна стабільність національних музичних архетипів у фольклорі як природного вияву глибинних ментальних настанов» [4, с. 57]. Збереження народної культури – шляхетна місія тих, хто зумів не лише усвідомити її велич, а ще і відгукнутися на поклик у пошуку самоідентичності, зумів відчувати, що фольклор – **це стиль**. Найдивовижнішим є той факт, що народна традиція залишається актуальною завжди, враховуючи її автентичність як чинник якості (від гр. *authentikos* – справжній). «Традицію звично розуміти як щось незмінне. Проте саме на неї орієнтується будь-яка новація» (С. Грица) [1, с. 3].

Чи завжди є місце для звичаю у художньо-культурному просторі сучасної України? У Харківському національному університеті мистецтв ім. І. П. Котляревського, одному з осередків дбайливого ставлення до традицій, у 2011 року створено студентський фольклорний гурт «Стежка».

Концепція гурту полягає у вивченні та відтворенні слобожанської традиції народного виконавства в її природньому, автентичному вигляді. Така художня практика є результатом попереднього докладного опрацювання музичного матеріалу (від етапу розшифровки до його озвучення), засвоєння особливої виконавської манери, пов'язаної із зануренням у традицію.

Показово, що репертуар «Стежки» виформовано на основі експедиційних аудіо-записів навчальної лабораторії фольклору ХНУМ ім. І. П. Котляревського, що в цілому свідчить про фахову уважність до вибору матеріалу кореневої локальної традиції.

Насьогодні результатом діяльності навчальної лабораторії фольклору став унікальний аудіофонд, який містить експедиційні записи, здійснені студентами у різні роки (перші експедиції датовані 1976 роком). Цінність існуючого аудіо-зібрання зумовлена обраною на той час працівниками кабінету фольклору стратегією зосередження уваги на дослідження окремого топографічного локусу. Йдеться про планомірне обстеження і запис зразків традиційної музичної культури Слобожанщини та прилеглих теренів². Очевидно, що охоплений фольклорними експедиціями історичний відтинок часу і з позиції природного існування фольклору, і у контексті досліджень вітчизняної етномузикології в цілому, є досить вагомим.

Значна увага відводиться і зовнішньому вигляду учасників гурту «Стежка», вбрання яких також підібране у відповідності до типових зразків селянського народного костюму Слобожанщини XIX – поч. XX ст. Це – старовинні сорочки, прикраси та інші елементи одягу, що мають етнографічну цінність.

Доконечною метою учасників студентського гурту «Стежка» є відповідність народним еталонам красивого насиченого звука, що втілюється в оволодінні місцевим музичним діалектом і використанні традиційної музичної стилістики. Ці засади є принциповими та проявляються у ретельному відборі пісень, костюмів, атрибутуці, відчутті виконавського стилю та етнографічного стереотипу поведінки, що є непростим завданням у часопросторі XXI сторіччя.

² За час функціонування навчальної лабораторії фольклору було здійснено близько 80 експедицій теренами Східної України (дослідження Харківської, Полтавської, Донецької, Сумської, Білгородської, Воронезької областей).

Учасникам «Стежки» – студентам різних виконавських спеціальностей, композиторам і музикознавцям, – в системі професійної академічної освіти (*de jure* – представникам невідповідних фахових спеціалізацій³, *de facto* – професіоналам-фольклористам) успішно вдається репрезентувати слобожанську народнопісенну традицію.

Підтвердженням професіоналізму слугують високі нагороди та відзнаки, отримані фольклорним гуртом «Стежка» на престижних конкурсах та фестивалях традиційної народної музики обласного та Всеукраїнського рівнів⁴. Так, у 2013 році студентський гурт «Стежка» ХНУМ ім. І. П. Котляревського став Лауреатом **II премії** XIII всеукраїнського Фестивалю «**Червона Рута**» у жанрі «Український автентичний фольклор» за напрямом «Гуртовий спів»⁵ (Київ).

Вважаємо доцільним навести в рамках даної статті основні позиції критеріїв відбору переможців Фестивалю «Червона Рута» у зазначеному жанрі як відповідні засадничим настановам для кожного фольклорного гурта, що рухається у напрямі глибинного вивчення і відтворення народнопісенної традиції.

Основними критеріями відбору були: виконання справжніх традиційних зразків автентичної народної творчості, що побутують у регіоні виконавця, а також максимальна наближеність виконання до носіїв традиційної народної культури.

- Вимоги до конкурсантів полягали у виконанні різножанрових зразків давнього походження (без супроводу), так як вони традиційно виконувалися в народі: в автентичній давній манері співу із дотриманням особливостей звуку, тембру, характерних для традиційного

³ Таких, як, приміром, «Етномузикознавство», «Народний спів» тощо.

⁴ ДИПЛОМ I ступеня Відкритого фестивалю традиційної народної культури «Крокове коло» для дітей та молоді у номінації «Фольклорно-етнографічні програми», студентська група (Харків, 2013);

ДИПЛОМ II ступеня «Крокового кола» у номінації: «Гуртовий спів», (Харків, 2012);

два ДИПЛОМИ III ступеня «Крокового кола» у номінаціях: «Гуртовий спів» та «Солоспів» (солістка «Стежки» – Катерина Комарова) (Харків, 2013).

⁵ На Фестивалі «Червона Рута – 2013» було представлено рекордну кількість фіналістів – переможців відбіркових конкурсів з усіх областей України. У номінації українського автентичного фольклору загалом взяло участь понад **650 осіб**, а напрям автентичного гуртового співу був представлений **15 гуртами-фіналістами**.

виконавства (відкритий звук, «гукання», нетемперований ладовий стрій) саме того етнографічного регіону, який представляє конкурсант. (Характерно, що до участі, за умовами Фестивалю, не допускались колективи, що належать до галузі народно-академічної культури і художньої самодіяльності.)

Виконання мало бути відповідним особливостям регіональної традиції. Не допускалось виконання пісень в академічній чи естрадній манері співу, із штучним додаванням голосів, використанням засобів гармонізації народних мелодій, в авторській обробці тощо.

- Крім відповідності звуковому еталону, властивого автентичному виконавству, зверталась увага і на зовнішній вигляд та сценічну поведінку. Одяг учасників мав відповідати селянському одягу того регіону, який представляє конкурсант. Бажано було, аби це був автентичний давній народний одяг (не сучасний, стилізований чи фабричний).

- Стереотип поведінки також мав бути відповідним – без зайвих надуманих рухів і естрадної поведінкової манери, «зберігаючи стриманість, гідність, властиві справжнім носіям автентичного фольклору»⁶.

Перелічені позиції увиразнюють основні ціннісні орієнтири підходу до дослідження, збереження і репрезентації традиційних форм української музичної культури студентами – учасниками харківської «Стежки» в системі професійної академічної освіти.

– «Поняття «консерваторія» є академічним, – зазначила Лариса Новикова⁷, знаний дослідник і збирач музичного фольклору Слобожанщини у виступі на концерті «Стежки»⁸. – Беззаперечною перевагою є той факт, що в Харківському національному університеті мистецтв викристалізовується народний автентичний напрям. Чудово, що студенти, учасники гурту «Стежка», продовжують цю лінію спадкоєм-

⁶ Дані критерії відбору взято з Витягу «Положень про XIII Всеукраїнський фестиваль сучасної пісні та популярної музики “Червона рута”», надісланого усім учасникам.

⁷ Новикова Л. І. – етномузиколог, доцент кафедри історії та теорії української та світової музичної культури ХНУМ ім. І. П. Котляревського; автор фольклорних збірочок серії «Пісні Слобідської України».

⁸ Йдеться про концерт традиційної музики «Ізійшов же Сам Господь із неба», присвячений жанру народної псалми, що відбувся у ХНУМ ім. І. П. Котляревського (грудень, 2012 рік).

ності, «озвучуючи» перлини слобожанської народнопісенної традиції. Це є тим більш цінним, враховуючи факт, що народні виконавці, носії унікальних пісенних та обрядових зразків – бабусі, яких ми привозили виступати на концерти в консерваторію в 1990-х роках, – багато хто не в змозі, а багатьох уже і немає. Однак завдяки діяльності навчальної лабораторії фольклору вдалося «задокументувати» багато цінних зразків і сьогодні записи рідкісних, що не мають аналогів, народних пісень стали золотим фондом нашого раритетного зібрання. Талановита молодь, яка уособлює фольклорний гурт «Стежка», своїм співом засвідчує неповторність української народнопісенної культури!».

Вельми розмаїтою є концертно-виконавська діяльність «Стежки», представлена виступами на мистецьких заходах Харкова та України різного формату (презентації, концерти, фестивалі тощо). Побіжно і стисло окреслимо перелік заходів, на яких можна почути старовинну слобожанську пісню у виконанні студентського гурту ХНУМ ім. І. П. Котляревського.

Так, уже традицією, якою пишаються учасники гурту, стали виступи у фольклорних вітальнях Харківського організаційно-методичного центру культури і мистецтва, на щорічних Православних хорових фестивалях «Різдвяночки» та «Хорова Пасхалія» (Успенський Собор Харкова) та фестивалі народної культури «Крокове коло» (ХНАТОБ ім. М. Лисенка).

Цінним і цікавим досвідом стали виступи: у прямому ефірі **на телебаченні** – передача «Харків-ОНЛАЙН» із студентським фольклор-

ним гуртом «Стежка» (ОТБ, жовтень 2012), у межах мистецької акції «Ніч музеїв» у Харківському художньому музеї (травень 2013, 2014) та презентацій перевидань знакових праць початку ХХ ст. «Ліра і її мотиви» П. Демуцького та «Музичні інструменти українського народу» Г. Хоткевича (ХНУМ ім. І. П. Котляревського, листопад 2012), а також фундаментального тому «Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура» із серії новітнього колективного видання «Народна культура українців»⁹ у Книгарні «Є» (Харків, листопад 2013).

Крім того, зусиллями учасників «Стежки» у стінах *alma-mater* було організовано і проведено концерт-лекцію традиційної музики «Народна псалма в музичній культурі України» за участю представників Харківського кобзарського цеху, а також гуртів «Муравський шлях» і «Стежка» (грудень 2012).

Знаковими у творчій долі молодого гурту стали виступи на відкритті Міжнародного фестивалю традиційної народної культури «**ПОКУТЬ+**» (ХНАТОБ ім. М. Лисенка, травень 2012), у Фіналі та Гала-концерті переможців XIII Всеукраїнського фестивалю «**ЧЕРВОНА РУТА**» (Київ, вересень 2013), у концерті-зустрічі фольклорних колективів України та Росії в межах святкування 30-ліття фольклорного гурту «Муравський Шлях» (ХНАТОБ ім. М. Лисенка, листопад 2013).

⁹ Міжнародний проєкт національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії разом із Архівом українського фольклору Б. Медвідського (Університет Альберти, Канада).

Узагальнюючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що загалом творчі зусилля молодіжного гурту «Стежка» спрямовані на маркування «точок перетину» давнини і сучасності. Підтвердженням виняткової ролі спадкоємності культури стають висловлювання академіка Д. Лихачова з приводу того, що достеменно нова культурна цінність може виникнути виключно в культурному середовищі традиції¹⁰.

Важлива і далекосяжна стратегія формування смаків творчої молоді на засадах зв'язку поколінь є пріоритетним ціннісним орієнтиром для керівника гурту «Стежка».

За фаховий підхід до справи збереження національної культури керівника студентського фольклорного гурту «Стежка» як фахівця в галузі слобожанської народнопісенної традиції відзначено Дирекцією XIII Всеукраїнського фестивалю **«ЧЕРВОНА РУТА»** включенням до складу спеціального журі фінальних заходів фестивалю у Києві (2013).

Як стало відомо, Комітетом із призначення щорічних премій та іменних стипендій Харківської облдержадміністрації та обласної ради в галузі культури і мистецтва (що були впроваджені з 2012 року як «засвідчення визначних особистих досягнень та за високий професіоналізм представників творчої молоді з метою стимулювання їх творчої праці») кандидатуру керівника студентського фольклорного гурту «Стежка» ХНУМ ім. І. П. Котляревського представлено на здобуття іменної стипендії імені Гната Хоткевича у номінації *«нематеріальна культурна спадщина»*.

Замість **ВИСНОВКІВ**. Традиційна культурна спадщина завжди залишається на сторожі збереження генетичної пам'яті національної культури. Не можна не наголосити на тому, наскільки цінним у добу глобалізації культури стає збереження і дослідження багатовікової національної традиції, особливо представниками молодішої генерації.

Діяльність талановитого студентства гурту «Стежка», що втілена у відповідному виконавському досвіді та результативних творчих здобутках, покликана репрезентувати селянську пісню як феномен української музичної культури і зберігати таким чином природне звучання слобожанської народнопісенної традиції. В цілому, спільна справа

¹⁰ «Подлинно новая культурная ценность возникает в старой культурной среде. <...> Нового самого по себе, как самодовлеющего явления, не существует» [5, с. 174].

учасників фольклорного гурту «Стежка» є одним із можливих шляхів збереження національної самоідентичності в молодіжному культурному просторі сьогодення. За словами С. Грици, пізнання внутрішньої природи фольклору можливе тільки через його живе сприйняття і вживання в його сенс, через інтонацію та оволодіння ним як мовою [1, с. 29]. Ця настанова як дороговказ торує напрям руху молодого фольклорного гурту *стежкою* української духовної традиції.

POST SCRIPTUM

Віра Ібрямова-Сиворакиша (композитор):
«Для кожної людини важливо усвідомити напрям і мету на життєвому шляху, аби знати куди йти. А як знати куди йти, як шукати мету, якщо не знаєш звідки вийшов? Автентика, яку ми впустили в своє життя, допомагає знайти відповіді на вічні питання. Максимальне наближення до народної філософії надає внутрішньої сили. Під час співу виникає відчуття причетності до глибинної традиції, пробуджується в душі шляхетність.

Українська народна культура неймовірно красива. Коли одягаєш старовинний народний одяг, який звеличує (а від цього, незалежно від нашого бажання, – потребує відповідної поведінки), починаєш розуміти, наскільки кожен елемент строю є символічно-важливим. Найдрібніші деталі нашої культури вибудовуються в розкішно багате єдине Ціле – народний Всесвіт!

Життєві дороги – непередбачувані. І стежка, якою ми йдемо гуртом, є нашим символом шляху. Шляху до своїх традицій, своєї пісні, своєї душі».

Антоніна Чирська (флейта):
«Для мене “Стежка” – як ковток чистого повітря. Навіть просто слухаючи автентичний спів починаєш дивитись на світ по-іншому, а коли сам долучаєшся до виконання – це неймовірні відчуття.

Наша народна музична культура, багата і розмаїта, сповнена сакральним смислом. Україні необхідно знати, берегти і відроджувати свою давню культуру та традиції, тому що без цього немає майбутнього».

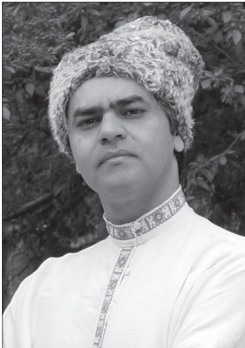
Оксана Тадеуш (композитор): «Українська автентична музика – то є сила нашого народу, досвід тисячоліть, мудрість, що дає відповіді на найрізноманітніші запитання, виховує, бентежить, навчає. Повірте, що і в XXI столітті є особистості, які мислять і живуть категоріями народної автентики.

Сама назва «Стежка», з одного боку, має безпосередній зв'язок з фольклорним гуртом «Муравський шлях». З іншого – це стежка до себе та свого коріння, до відкриттів та розгадок засад світобачення наших предків».

Катерина Комарова (фортепіано): «Для мене фольклор – це стиль життя. Незважаючи на неповторні відмінності і нюанси культури кожного народу, вони мають спільну праоснову, що відтворюється у закладеній глибоко-вкоріненій символічності усіх її елементів (чи то в етнографічних традиціях, чи в одязі, а чи в звучанні пісні).

Співаючи у гурті, відчуваю себе причетною до глибинної живої традиції, і це для мене велика честь».

Ехсан Тавакколь (композитор, Іран): «В традиційній культурі закладено той показатель долголетия и жизнеустойчивости народа, который определяет его роль и место в контексте всей мировой истории и культуры.

Народная музыка для меня, как композитора, является близкой, поскольку она рождается из сердца, она – душа народа, его сокровенная философия.

Мне дорога персидская культура, в которой сохранились следы древности. И как вдохновляет открывать для себя красоту другой – украинской культурной традиции, наблюдая и отмечая в ней черты схожести и даже родственности со своей культурой».

Лілія Єрхова (музикознавець): «Виконуючи народні пісні своєї землі, я, що народилася на славній своїми давніми пісенними традиціями Полтавщині, відчуваю зв'язок із чимось величним – із вічною мудрістю українського народу. Беззаперечно, фольклор є скарбом нашого народу та яскравим відображенням його неповторної краси, якою не можна не замилюватися».

Аліна Костюкова (музикознавець): «Народна культура є феноменом неймовірним, навіть позаземним, що відкриває ту глибинну сутність, яку не можна описати, і без якої людина не є людиною в усій повноті.

Елітарність традиційної культури зобов'язує з пошаною ставитись і оберігати її як справжню коштовність свого народу.

Наша «Стежка» і є нашим шляхом традиції, і від нас залежить, яким багатим на відкриття він стане».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грица С. Трансмісія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки / С. Грица. — Київ–Тернопіль : Астон, 2002. — 236 с.
2. Історія української культури : навч. посібник / О. Ю. Павлова, Т. Ф. Мельничук, І. В. Грищенко ; за ред. О. Ю. Павлової. — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 412 с.
3. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму) / Р. Кісь. — Львів : Літопис, 2002. — 304 с.
4. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови / О. Козаренко. — Львів, 2000. — 286 с.
5. Лихачев Д. С. Экология культуры / Д. С. Лихачев // Москва. — 1979. — № 7. — С. 173–179.

РОМАНЮК І. СЛОБОЖАНСЬКА НАРОДНОПІСЕННА ТРАДИЦІЯ: ДОСВІД РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ (на прикладі творчої діяльності фольклорного гурту «Стежка»). У статті розглядається специфіка репрезентації слобожанської народнопісенної традиції в сучасних умовах. На прикладі виконавської діяльності фольклорного гурту «Стежка» охарактеризовано досвід виховання творчої молоді на засадах зв'язку поколінь як запоруки збереження історичної пам'яті національної культури.

Ключові слова: фольклорний гурт, народнопісенна традиція, Слобожанщина.

РОМАНЮК И. СЛОБОЖАНСКАЯ НАРОДНОПЕСЕННАЯ ТРАДИЦИЯ: ОПЫТ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ (на примере творческой деятельности фольклорного коллектива «Стежка»). В статье рассматривается специфика репрезентации слобожанской народнопесенной традиции в современных условиях. На примере исполнительской деятельности фольклорного коллектива «Стежка» охарактеризован опыт воспитания творческой молодежи на принципах связи поколений как залога сохранения исторической памяти национальной культуры.

Ключевые слова: фольклорный коллектив, народнопесенная традиция, Слобожанщина.

ROMANYUK I. THE FOLK-SONG TRADITION OF SLOBOZHANSCHYNA: THE EXPERIENCE OF REPRESENTATION (on the example of performance activity the student's folk group «The Path»). The article deals with the specific of representation the Slobozhanschyna musical folk tradition in the XXI century. On the example of performance activity of student's folk group «The Path» described the experience of education creative youth on the principles connection generations transferring the historical memory of national culture.

Key words: folk group, the folk-song tradition, Slobozhanschyna.